

A borturizmus múltja, jelene és jövője az Etyek-Budai borvidéken

Szerzők: Mikházi Zsuzsanna¹ – Sallay Ágnes² – Máté Klaudia³ – Csemez Attila⁴

A turizmus és a táj kapcsolatának vizsgálata tapasztalataink szerint nem gyakori kutatási téma, pedig a turisztikai kínálat kialakítása során alapvetően fontos lenne. A táj és a benne élő emberek történelmi, társadalmi, gazdasági változásainak lenyomatai mára turisztikai attrakciókká váltak. Így kialakulásuk, fejlődésük megismerése a turisztikai tervezés-fejlesztés során szükségszerű.

Az Etyek-Budai borvidék története mind turisztikai, mind tájtörténeti szempontból különleges. Egy olyan történeti borvidékről van szó, amely már a középkorban is létezett, szerepel a XIX. századi első és a filoxéra vést követő második borvidék-összeírásban is, és amely a XX. század elejére szinte teljesen megszűnt, mivel a szőlőbirtokok eltűntek. Most mégis virágzik a borturizmus a termőhelyi sajátosságoknak és a kiemelkedő pincészeteknek köszönhetően. Bár a felmérések szerint kedveltsége és ismertsége még jelentősen elmarad a „nagyoktól”, helyzeti energiái (jó megközelíthetőség, a főváros közelsége) és a táji/történeti gyökerekre építő fejlesztések és marketing eredményeként mégis kiemelkedő sikereket ért el az elmúlt 15 évben.

Kulcsszavak: borturizmus, Etyek-Budai borvidék, történeti borvidék, tájérték.

1. Bevezetés

A turizmus, a turisztikai célpontok elválaszthatatlanok a táji adottságoktól. Ezek többsége valamilyen formában kötődik a tájhoz, hiszen a látvány, a tájhasználatok összekapcsolódnak azokkal az értékekkel, amelyek miatt a turisták az adott területet felkeresik (1. táblázat). A borturizmus esetében erőforrásként tekinthetünk a kulturális értékekre, a helyi identitástudatra, az előállított termékekre, az évszázadokon keresztül kialakult infrastruktúrára, a helyi lakosságra és nem utolsósorban a tájképre (SALLAY et al. 2010).

Etyek Budapest szőlőskertje, a fővároshoz legközelebb fekvő borvidék emblematikus székhelye. Az itt élő emberek már a múltban is szőlőművelésből éltek és a jövőjüket is erre szeretnék alapozni. Az elmúlt években a közösség erőfeszítéseinek, illetve a lelkes és tevékeny helyi vállalkozóknak kö-

szönhetően fejlődésnek indult az idegenforgalom, amelynek alapját természetesen a gasztronómia és az évszázados múltú szőlő- és pezsgőkultúra jelenti. A választott mintaterülettel és térségével már több, mint tíz éve foglalkozunk. Számos vizsgálat, kutatás, publikáció és diplomamunka született a Tanszékünk koordinálásával a területre vonatkozóan. A TÉKA (Táj Érték KAtaszter) című nemzetközi projektünk egyik mintaterülete volt a térség (KOLLÁNYI et al. 2011). A *Budavidék Zöldút* tervezése kapcsán is több, a jelenlegi kutatásban szereplő településsel foglalkoztunk (BÁRCZINÉ et al. 2011).

Bár a szőlőtermelés és a borászat meghatározó itt, idáig ezzel az aspektussal nem foglalkoztunk. A borvidék tájváltozásait vizsgáltuk elsőként, azt elemelve hogyan alakultak át a szőlőterületek (elhelyezkedés, kiterjedés tekintetében) az elmúlt évszázadokban (ld. SALLAY et al. 2017). Most pedig a fennmaradt és újratelepített szőlőre alapozott borturizmusát tekintjük át.

A borturizmus sokrétű fogalom, a pincelátogatástól és borkóstolástól a szüreti eseményekig, borfesztiválokig sok eleme van. Napjainkban a turizmus egyik dinamikusan fejlődő területe a kisebb, speciális turizmus-ágak közül. Ennek okai: a minőségi bor fogyasztásának erősödő tendenciája, a

¹ egyetemi tanársegéd, Szent István Egyetem, mikhazi.zsuzsanna@tajk.szie.hu

² habilitált egyetemi docens, Szent István Egyetem, sallay.agnes@tajk.szie.hu

³ PhD-hallgató, Szent István Egyetem, mate.klaudia@phd.uni-szie.hu

⁴ ny. egyetemi tanár, Szent István Egyetem, csemez.attila@tajk.szie.hu

Potenciális táji erőforrások a turizmusban

Turizmusban való megjelenés	Példa
Erőforrás: Kulturális értékek, autentikus kínálati elemek	
Történelmileg kialakult táj, tájhasználat	Szőlők, gyümölcsösök, teraszos művelés, táblaalakítás
Települések	Falvak/majorságok-majorsági épületek, templomok, apátságok
Történelmi infrastruktúra	Öntöző rendszerek, védelmi vonalak (árok, fal/domb)
Történelmi, közlekedési úthálózat	Szárazföldi és vízi közlekedés, kikötők-csomópontok
Események	Hagyományos ünnepek
Minősítés/besorolás/kiemelés	Kulturális örökségi helyszínek
Erőforrás: Helyi identitástudat és hagyományos technikák	
Település	Helyi stílus, anyagok használata (kő, fa, agyag: vályog/tégla, nád)
Termelés, termékek	Termelési/mezőgazdálkodási mód, öntözés, vízgazdálkodás, tápanyag utánpótlás/trágyázás, eszközök, erózió és megelőzése
Közösség/társadalom	A települési történelemre vonatkozó helyi/közösségi tudás és emlékezés, társadalmi hálózatok
Élelmiszer előállítás és tartósítás	Hagyományos receptek és módszerek
Erőforrás: Termékek	
Mezőgazdasági termékek: Élelmiszer (a helyi klímához és a termőföldi adottságokhoz igazodva)	Gabonafélék, gesztenye, bor, olaj, fűszerek, zöldségek, gyümölcsök
Takarmány	Széna, takarmánynövények (rét, legelő gazdálkodás)
Anyagok	Erdő: bútorkészítés, fűtőanyag, kosárfonás, munkaeszközök készítése
Egyéb	Virágok
A lejtős területek, rézsűk termékei: Élelmiszer	Gyümölcs, szőlő
Takarmány	Széna (rét, legelő gazdálkodás)
Orvoslás	Gyógy növények
Erőforrás: Infrastruktúra	
Eszközök	Helyi utak, vasutak, kisvasutak
Rekreációs infrastruktúra	A térségen átvezető utak, kilátópontok
Az ellátás infrastruktúrája: szállás és étkezés	Étterem/borkóstoló helyek (boros pincék)/ helyi termékeket ajánló üzletek Szállás (farmok/tanyák, falusi vendégfogadás)
Erőforrás: Helyi lakosok	
Ellátók, kiszolgálók	Helyi termékek árusítása Idegenforgalmi szolgáltatások Utazásszervezők Helyi utas szállítási szolgáltatások Idegenvezetők
Erőforrás: A táj(kép) szépsége	
Történelmi értékek, történelmi gazdagság	Kőfalak, épületek, falvak, öreg sövények, mezsgyék
Egy táj összefüggő, harmonikus benyomása és befogadhatósága	Hagyományos táj, amit élelmiszer termelésre használtak. Egyértelmű területhatárok, amelyek irányítják a tekintetet, emelik a térhatást.
Szegélyek és tagoltság	A szegélyek mennyisége határozza meg a tagoltságot. Az eltérő méretű, váltakozó területek mozgásra készítetik a szemet.
Nyíltság	Belátható, erdő vagy más látványkorlát nélküli területek.
Egyediség	Az elemek össze nem teveszthető sajátos megjelenése, együttese.
Változatosság	Vizuális változatosság, amely a geomorfológián és a biodiverzitáson keresztül érvényesül.

Forrás: saját szerkesztés SALLAY et al. (2010) alapján

hazai bortermelés családi pincészetekhez való köztudása, a minőségi bortermelés előtérbe kerülése, a borok, borokkal kapcsolatos kérdések ismeretének társasági divatja. A termőhelyen, vagy akár egy borfesztiválon történő borkóstolás számos más turisztikai tevékenységgel könnyen összeköthető: lehet kirándulni, a vidéket, a vidéki embereket, a tradicionális falusi életet megismerni, hagyományos gasztronómiai élményeket szerezni, kóstolás előtt egy érdekes kisvárosban sétálni, kóstolás után egy fürdőt meglátogatni (VÁRHELYI 2012, MICHALKÓ et al. 2011).

Az egyes borfajták különböző helyeken és különböző természeti adottságok mellett termelődnek. A borok sokfélsége és adott tájegységekhez való köthetősége elősegíti a borturizmust. A termőhelyek sajátosságai nagy jelentőséggel bírnak, és a bor termőhelye a bort szerető turisták számára turisztikai vonzerőnek számít. Különösen igaz ez, ha a termőhely:

- híres, jó boroknak a termelési helye,
- szép természeti környezetben található,
- hagyományosan érintetlen, vagy a turizmus igényei szerint fejlesztett infrastruktúra található ott (például látványpince, borvendéglő),
- ismert borász várja a vendégeket,
- érdekes eseményeket szerveznek (ezek közül érdelemszerűen az egyik legérdekesebb maga a szüret és a szürethez kapcsolódó programok) (VÁRHELYI 2012).

Hazánkban a borvidékek többsége kicsi, a potenciális látogatók számára könnyen beazonosítható: gyakorlatilag mindenki tudja, hol van például Villány, Eger vagy Tokaj. Jól körülhatárolható, így viszonylag könnyen szervezhető borutak is. Ha a termőhely közelében további számottevő turisztikai vonzerőt is találunk, akkor természetesen nagyobb eséllyel választják az odautazást a potenciális vendégek. Ezért a táj, a tájértékek, a településtörténet feltérképezése a borturizmus kiépítésekor is fontos.

Ha az út elsődleges motivációja a borral kapcsolatos, akkor borturizmusról beszélhetünk. De jellemző az is, hogy az elsődleges motiváció más turizmusfajta, amelyet jól kiegészít a borturisztikai kínálat. A borturizmusnak jelentős a szerepe a hagyományok, sőt a hagyományos szőlőfajták megőrzésében. A magyarországi bor- és gasztronómiai turizmus szempontjából fontos kérdés, hogy az utazók megfelelő tájékoztatást kapjanak az adott régióra, tájegységre, településre jellemző étel- és borspecialitásokról (MT RT. – M.Á.S.T. 2006, MT ZRT. 2013). Hazánkban még nem jellemző, hogy a fogyasztók tisztában lennének a bortermő helyek sajátosságaival, jel-

lemző és honos szőlő- és borfajtaival. De ez változóban van, s ebben a borturizmusnak nagy szerepe van.

A következő évtizedekben, elsősorban a klímaváltozás hatására minden borvidék, így a hazaiak is jelentős kihívásokkal fognak szembenézni. A változások elkerülhetetlenek, de a megfelelő stratégiával, a táji adottságok figyelembevételével előkészített fejlesztések hosszútávon a hazai borturizmus fennmaradását, fejlődését eredményezhetik.

Célkitűzéseink között szerepel a táj, a tájleletek, a tájértékek és a turizmus kapcsolatának vizsgálata az Etyek-Budai borvidék borturizmusának tükrében. Ehhez részletes tájtörténeti kutatást végeztünk (főként területhasználati statisztikai adatok elemzésével) a szőlőterületek változását vizsgálva. Felmértük a tájértékeket, és kiemeltük a szőlészettel-borászattal kapcsolatosakat, amelyek a borturizmus vonzerőiként jelennek/jelenehetnek meg. Áttekintettük a borvidék turisztikai kínálatát, specialitásait, majd lehetséges kapcsolatokat kerestünk a táji értékek és a borturizmus között. Célunk táji szemléletű át- és kitekintést nyújtani, ami elősegítheti a borvidék borturizmusának fejlesztését.

2. Elméleti háttér

2.1. AZ ETYEK-BUDAI BORVIDÉK ELHELYEZKEDÉSE, FŐBB JELLEMZŐI

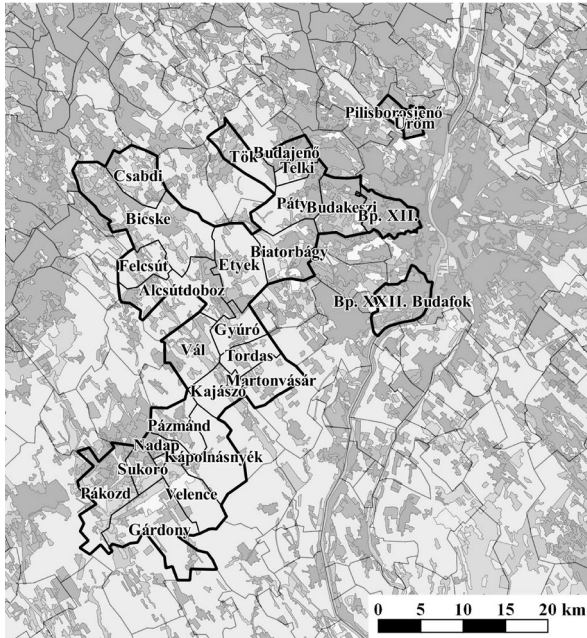
A borvidék a Gerecse-hegység déli részétől a Velencei- és a Budai-hegységig húzódik⁵. A valóságban semmi köze a hajdani Budai Borvidékhez. Az Etyek-Budai borvidék teljes szőlőkataszteri területe 5632 ha, melyből 3927 ha I. osztályú. A szőlőültetvények területe az egész termőhelynek csak mintegy 30%-a, 1694,8 ha⁶. A borvidék települései három körzetre oszlanak: az Etyeki körzet, a Budai körzet és a Velencei körzet. A termékleírás alapján a borvidék települései (1. ábra):

- Pest megye: Biatorbágy, Budafok, Budajenő, Budakeszi, Budapest XII. kerület 9597/1 hrsz., Budapest XXII. kerület, Páty, Pilisborosjenő, Telki, Tök, Üröm, valamint
- Fejér megye: Alcsútdoboz, Bicske, Csabdi, Etyek, Felcsút, Gárdony, Gyúró, Kajászó, Kápolnásnyék, Martonvásár, Nadap, Pákozdi, Pázmánd, Sukoró, Tordas, Vál, Velence.

⁵ <http://www.etyekbudaiorvidek.hu/borvidek-bemutatasa.mw>

⁶ https://borterasz.hu/etyek_budai_borvidek

1. ábra
**Az Etyek-Budai borvidék települései
 a 2017. évi termékleírás alapján**

Forrás: A 607/2009/EK, Az ETYEK-BUDA oltalom alatt álló eredetmegjelölés termékleírása alapján⁷

Az Etyek-Budai borvidék mai formájában az újabb borvidékek közé tartozik. Az Etyeki borvidék ezen a néven először 1990-ben jött létre a Velencei borvidék megújított ültetvényeiből és az egykori etyeki pezsgőalapbort termelő Törley szőlőbirtokon létesült Henkell-Söhnlein-gazdaság szőlőültetvényeiből. Ehhez csatolták az 1997. évi bortörvényben a Budai-hegység környéki szőlőtermelő községeket⁸.

A Dunántúli-középhegység északi részén húzódó borvidék klímája hűvösebb az országos átlagnál, az évi középhőmérséklet 9,5–10,5°C, az évi átlagos csapadékmennyiség pedig 650 mm, aminek legnagyobb része a vegetációs időszakban hullik le. A borvidék klímájának fontos jellemzője, hogy a borvidék egész területén folyamatos széljárás jellemző, az uralkodó szélirány az észak-nyugati szél, mely mindig hűvös légtömegeket szállít a területre. A filoxéra vést követően a helyi borászok olyan nyugati fajtákat vontak be a termesztésbe, amelyek jól alkalmazkodtak a helyi ökológiai adottságokhoz (például a XIX. század végén, a XX. század elején az olaszrizlinget, szürkebarátot, illetve a borvidéken meghatározó chardonnay fajtát), és a belőlük készült borokban felfedezhették Etyek-Buda termőterületének egyedi jellemzőit. Az Etyek-Budai borok közös jellemzője, hogy a bo-

rok meglehetősen illat- és zamatgazdagok. Magas savtartalmuk ellenére savaik érettek, üdék, amely garantálja az Etyek-Budai borok frissességét (HNT 2017).

2.2. TÁJALAKULÁS TÖRTÉNET AZ ETYEK-BUDAI BORVIDÉKEN

A mai Etyek-Budai borvidéken több évszázados hagyománya van a szőlőtermesztésnek és a borokhoz kapcsolódó vendéglátásnak. Óbuda térségében a szőlőtermesztés a rómaiak óta (Aquincum) dokumentáltan ismeretes. A középkori Buda vörösborra messze földön ismert volt. Evlia Celebi török világutazó az 1660-as években járt Budán és útleírásában Buda, és Óbuda környékén „7000 szőlőkertről” írt és arról, hogy a város vendéglőiben vörös és fehér borokat egyaránt felszolgálnak (KARÁCSON 1904). Budán a török megszállást követő visszafoglalása, 1686, után mindenki ott foglalt magának területet, azaz szőlőt, szántót, rétet, ahol akart (KARÁCSON 1904). A birtokok nagyok voltak, 1713-ban a városi tanács jelentése szerint 2252 szőlőbirtok volt, aminek terjedelme 4561 negyed, azaz 2318 katasztrális hold volt (KARÁCSON 1904). A szőlőművelés jelentős gazdasági tevékenység volt, nem véletlen, hogy a jó kitettségű domboldalakat, hegyeket szőlő borította. A budai szőlők nagy termelési értéket képviseltek, a bort a városban értékesítették, de jutott exportra is.

Fényes Elek 1851-ben készítette el Magyarország geográfia szótárát, melyben az összes hazai települést áttekintette és röviden jellemezte (FÉNYES 1851). Ebben az összeírásban a mai Etyek-Budai borvidék települései egy kivétellel (Kajászó) megjelennek. Szinte az összes település esetében találunk utalást a leírásban a szőlőtermesztésre, vagy az itt előállított borokra. A leírás alapján kiemelkedő mértékű (mennyiségi és/vagy minőségi értelemben) szőlőtermesztés Alcsúton, Etyeken, Tordason, Válon, Budafokon, Budakeszin, Borosjenőn és Velencén volt. A mai borvidék települései közül Bicskén és Gárdonyban nem volt hagyománya a szőlőtermesztésnek, bortermelésnek. A legjelentősebb borászati központnak ebben az időszakban egyértelműen Budafok (Promontorium) és Alcsút számított. Érdekes, hogy Borosjenő (Weindorf) már a nevében is a borászati hagyományokat hordozta. A termelt bor fő felvevő piaca ebben az időszakban egyértelműen Buda városa volt.

A filoxéra vést, a kiterjedt védekezés ellenére, az akkori Budai borvidéken is nagy pusztítást végzett. A kipusztult szőlőültetvények sorsa elsősorban az elhelyezkedésük függvényében változott: a Budapest belterületi részein található területek mondhatni kapóra jöttek az egyesítés utáni buda-

⁷ http://boraszat.kormany.hu/download/e/ea/12000/Etyek-Buda%20OEM_v4.pdf

⁸ https://borterasz.hu/etyek_budai_borvidek

Az Etyek-Budai szőlőterületek változása a különböző történelmi korszakokban

A filoxéra vészig tartó időszak (~1895)	A középkorban kialakult, hagyományos szőlőterületek tovább élése.
A filoxéra vész után, az első világháború végéig tartó időszak (1895–1914)	Területi visszaesés, sok helyen megszűntek a szőlőterületek. Termesztett fajták megváltozása.
A két világháború közötti időszak (1918–1939)	Lassú növekedés, de nem éri el a filoxéra előtti szintet.
A szocialista terovgazdaság időszaka (1945–1989)	A szőlőtermesztő területeken inkább tömegtermelés a minőségi fajták helyett.
A rendszerváltozás utáni időszak, melyben az európai uniós csatlakozás utáni időszak is markánsan elkülöníthető (1990-től, illetve 2004-től napjainkig)	Területi és minőségi változások. Jó minőségű fajták visszatelepítése, minőségi borok előállítása. Hagyományok újraélesztése, a bor és a szőlőtermesztés turisztikai jelentőségének növekedése.

Forrás: saját szerkesztés

pesti fejlesztéseknek, ezeken a területeken alapvetően a beépítés, a lakóterületi hasznosítás vált jellemzővé. Így jöttek létre például a Gellérthegy oldalában a villanegyedek a századfordulón. Azokon a területeken, ahol a lakosságban volt igény a termesztés fenntartására, vagy fajtaváltással ismét szőlőt telepítettek, vagy a kiváló adottságú területeket más gyümölcs (elsősorban csonthéjasok) termesztésére hasznosították. Erre példa a Budaörs területén kialakított nagykiterjedésű őszibarack ültetvények. A filoxéra után jelentek meg a szőlőtermesztésre korábban kevésbé hasznosított területeken a szőlőültetvények az Etyeki térségben, ahol azóta töretlen fejlődést figyelhetünk meg (SALLAY et al. 2012, 2017). Az etyeki térségben a filoxéra után visszatelepített szőlőterületek a rendszerváltozásig többé-kevésbé állandóak maradtak, 1989 után viszont egyes településeken, ilyen például Etyek, komoly területnövekedés figyelhető meg, melyet az Európai Unióhoz való csatlakozás tovább erősített.

Termesztés szempontjából több korszak is lehatárolható, melyek az ország szinte minden hagyományos szőlőtermesztési területén elkülöníthetők. Ezeket a korszakokat ismerteti a 2. táblázat.

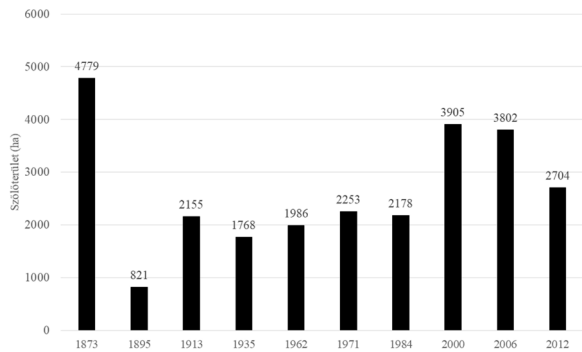
2.3. TERÜLETHASZNÁLATI STATISZTIKA AZ ETYEK-BUDAI BORVIDÉKEN

A hivatalosan 1997-ben megalakult Etyek-Budai borvidék változásait kizárólag a mai területi lehatárolás alapján lehetséges elvégezni. A borvidék településeinek kiterjedése és közigazgatási egysége (Budapest XXII. kerületének kivételével) az évszázadok során alapvetően nem változott, csak a beépített területek mérete nőtt, ezért viszonylag állandónak mondható. A szőlőterületek változása a területhasználatra vonatkozó adatokon kívül a történeti térképek elemzésével is jól nyomon követ-

hető. Az Etyek-Budai borvidék szőlőterület-kiterjedésének vizsgálatához egy korábbi kutatásunkban a Keleti Károly által írt, 1873-as adatokat tükröző szőlészeti statisztikát, a Központi Statisztikai Hivatal 1895 és 1984 közötti időszakokra vonatkozó településsoros területi adatait, valamint a European Environment Agency 2000-től 2012-ig tartó Corine Land Cover adatbázisának területi adatait használtuk fel (KELETI 1875, KSH 1988, EEA 2012).

Az 1895-től 2012-ig tartó statisztikai felmérések adataiból egyértelműen kirajzolódik az Etyek-Budai borvidék településeinek területhasználat-változása. A 2. ábrán az Etyek-Budai borvidék szőlőterületeinek változásai láthatók. Keleti Károly 1875-ben kiadott szőlőstatisztikája még a filoxéra előtti állapotról számol be. Ebben az évben a borvidék településein összesen 4779 hektáron folyt a szőlőművelés. A következő adat az 1895-ös állapotot mutatja, ekkor a filoxéra már jelentős pusztítást végzett az országban, az Etyek-Budai borvidék településeinek szőlőterülete az ötödére csökkent, mindösszesen 821 hektár szőlő maradt. Az akkori kormány sikeres szőlőújratelepítési kezdeményezéseinek köszönhetően 1913-ra a szőlőterületek kiterjedése már meghaladta a 2000 hektárt és az elkövetkező hét évtizedben ez az arány jelentősen nem változott. A rendszerváltozás után újra növekedésnek indult a szőlőterületek kiterjedése, 2000-ben több mint 3900 hektár állt szőlőművelés alatt (melynek oka a szovjet piacra termelő nagyüzemi szőlőtermesztés), ám a filoxéra előtti kiterjedést nem közelítette meg és azóta sem érte el. 2000-től kezdődően – feltehetően az Európai Unió agrárpolitikai intézkedéseinek következtében – jelentős csökkenés indult el, a legfrissebb felszínborítási adatok szerint (EEA 2012) a településeken összesen 2704 hektár áll szőlőművelés alatt, mely alig több mint a filoxéra előtti kiterjedés fele.

2. ábra
Az Etyek-Budai borvidék településeinek szőlőterülete (1873–2012)

Forrás: Keleti 1875, KSH 1988, EEA 2012

A 2. ábrán szereplő adatokat a fent említett három statisztikai összeírás településenkénti összegzése alapján számítottuk ki. A Hegyközségek Nemzeti Tanácsa 2011 és 2016 közötti termőterületre vonatkozó statisztikája eltérő értékeket mutat (3. táblázat). Az eltérés nagy valószínűséggel abból ered, hogy míg a statisztikai adatok a borvidék településeinek területére eső összes szőlőterületet számításba vették, addig a Hegyközségek Nemzeti Tanácsa csak a borvidék szőlő termőhelyi katasztere szerinti I. és II. osztályú határrészein fellelhető termőterületeket összesítette.

3. táblázat
Szőlő termőterület nagysága (ha) az Etyek-Budai borvidéken 2011 és 2016 között a Hegyközségek Nemzeti Tanácsa szerint

HNT adatai (ha)	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Etyek-Budai Borvidék	1440,76	1314,11	1394,03	1363,67	1398,58	1403,37

Forrás: HNT (2017)

2.4. TÁJ/TÁJKÉPI SAJÁTOSÁGOK AZ ETYEK-BUDAI BORVIDÉKEN

Az egyes borvidégeink karakteresen eltérnek egymástól mind a termesztett szőlők, mind a borok, mind a szőlőtermesztés táji megjelenésében. A tájkarakter jellegzetes elemei ebben az esetben a szőlőművelés elemei: a szőlősorok, a támfalak, a teraszok, a pincék és a pincesorok. A történelmi borvidégeink hegyvidéki területeken találhatóak, ezért ezek esetében a tájképben legkarakteresebben a szőlőműveléshez kapcsolódó teraszrendszer

jelenik meg, melyhez a termesztett szőlőfajtájától függő metszési, kordonázási mód társul (például Badacsonyi, Szekszárdi, Tolnai borvidék).

A később kialakult, jellemzően sík vagy dombvidéki borvidékek esetében a tájképben a szőlősorok, a termesztéshez kapcsolódó építmények váltak a tájkarakter elemévé. A síkvidéki szőlőbirtokok esetében az elmúlt évtizedekben a nagyüzemi szőlőtermesztés vált jellemzővé (ebben az időszakban a borászatok a gyengébb minőségű, úgynevezett *tömegborok* előállítására rendezkedtek be), melynek tájképi megjelenése eltér a hagyományostól (például a Móri borvidék). Vannak olyan borvidégeink is, ahol vegyes termesztés látható, például: a Kiskunsági borvidéken a gyümölcsfákkal vegyes ültetés, vagy a Balatonboglári (más néven Dél-balatoni) borvidék, ahol erózióvédelemre pillangósokat ültetnek a szőlősorok közé. A turizmus szempontjából mind a termelt bor, mind a karakteres tájkép vonzerő lehet, melyhez egyéb fejlesztésekkel (például szálláshely, programok, borút, további vonzerők) lehet kapcsolódni.

A tájértékek fogalmát az 1970-es években Mócsényi Mihály vezette be először a szakmai köztudatba (CSEMÉZ – MÓCSÉNYI 1983). Az első értelmezések alapján még csak a mezőgazdasági területeken található, emberi hatásra kialakult értékeket nevezték egyedi tájértékeknek, mostanra a fogalom jelentése kibővült: egyrészt nemcsak a települések külterületein található értékeket nevezzük tájértékeknek, hanem a belterületeken lévőket is, másrészt manapság már a szabvány természeti értékeket is egyedi tájértéknek lehet nevezni. A hatályos szabvány alapján egyedi tájértéknek az adott tájra jellemző olyan természeti értékeket, képződményeket és emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elemeket tekintjük, amelynek természeti, kultúrtörténeti, tudományos, vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van (MSZ 20381:2009).

A Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Kara a Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természetvédelmi Helyettes Államtitkárságával, a KÖH-hel (Kulturális Örökségvédelmi Hivatal), a KÖSz-szel (Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat) és a FÖMI-vel (Földmérési és Távérzékelési Intézet, 2017. január 1-től Budapest Főváros Kormányhivatala Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály, röviden BFKH FTFF) közösen 2009 őszén kezdte meg az úgynevezett TÉKA projekt keretében a magyarországi tájértékek összegyűjtését, melynek eredményeképpen 2011 tavaszától egy átfogó információs rendszerbe foglalva az interneten találhatóak meg az addig felmérésre került tájértékek (www.tajertektar.hu).

A Felmérési Munkacsoport a projekt kezdetekor összeállított egy listát azokról a tájjelekekről,

melyek tájértékként szóba kerülhetnek. A tájértékeket a szabvány alapján három főtypusba sorolták be, melyek a következők: kultúrtörténeti, természeti és tájképi. A felmérés során munkatársaink a szakmában szokásos metodikát követték:

- előzetes információgyűjtés (térképi és írott források feldolgozása, korábbi rendezési tervek áttekintése, adatbázisok, régi felmérések);
- helyszíni bejárás (adatlap, GPS koordináták, fényképek);
- felmért adatok rögzítése a BCE tájértéktárban (www.tajertektar.hu);
- szükség esetén utólagos kiegészítő adatok gyűjtése;
- adatok validálása (minőségbiztosítás);
- adatok összerendezése;
- adatok áttöltése a TÉKA adattárába.

A Tájértékek kataszterezéséről szóló MSZ 20381:2009 szabványt a felmérés során kiegészítették az úgynevezett változatokkal, amelyek közé több, a szőlőtermesztéssel kapcsolatos érték került be. Alapvetően megállapíthatjuk, hogy a szőlőtermesztéssel, borászattal kapcsolatos egyedi tájértékek a kultúrtörténeti, azon belül a termeléssel kapcsolatos egyedi tájértékek közé tartoznak (4. táblázat).

4. táblázat

Borászattal, szőlőtermesztéssel kapcsolatos tájértékek a TÉKA felmérésben

Típus: Termeléssel kapcsolatos egyedi tájértékek	
Altípus: Agrártörténeti egyedi tájérték	
Fajta	Változat
Majorság	
Pince	szórvány pincék
	pincesor
	pincetelep
	pincefalu
Présház	
Művelési ág szerkezet	hagyományos művelési mód, művelési irány
	tagoltság, elválasztottság
Borház	
Egyedi tájhasználat	teraszírozás
	nadrágszűj parcellák
Tájfajta	

Forrás: TÉKA projekt, MSz 20381:2009 kiegészítése

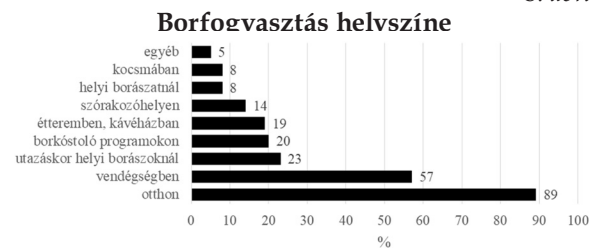
Az Etyeki körzet településein 508 tájérték került összeírásra, melyből 177 (35%) kapcsolódik a szőlészethez és borászathoz (pincék, présházak, szőlő-

ültetvény – hagyományos tájgazdálkodás, szőlőültetvény – tájfajta, felhagyott gyümölcsös). A három borvidéki egység közül itt található a legtöbb, a teljes borvidék ilyen jellegű tájértékeinek 53%-a. A Budai körzet településein 697 tájérték került összeírásra, melyből 144 (21%) kapcsolódik a szőlészethez és borászathoz (présházak, pincék, pincetelep, szőlőültetvény – hagyományos tájgazdálkodás, szőlőhegy). A három borvidéki egység közül itt található a második legtöbb tájérték. A Velencei körzet településein 293 tájérték került összeírásra, melyből 14 (5%) kapcsolódik a szőlészethez és borászathoz (csak pincék). A három borvidéki egység közül itt található a legkevesebb tájérték. Az Etyek-Budai borvidék jellegzetes tájelemei a körpincék, a fennmaradt sváb házak, régi borászati eszközökkel gazdagítva.

2.5. A BORTURIZMUS SAJÁTOSÁGAI MAGYARORSZÁGON ÉS AZ ETYEK-BUDAI BORVIDÉKEN

Magyarország jelentős hagyományokkal büszkélkedhet a borkultúra terén, ennek ellenére gyakorlatilag alig ismert a világ borpiacán. A magyar lakosság borászat iránti érdeklődése egyre növekvő, ugyanakkor a borfogyasztás csökkenő tendenciát mutat. Több felmérés is vizsgálta a magyar lakosság utazási, alkoholfogyasztási/borfogyasztási és gasztronómiai szokásait az elmúlt időszakban (MT RT. – M.Á.S.T. 2006, BORMARKETING MŰHELY NONPROFIT KFT. 2013a, NAGY BOR TESZT 2016). Bár a minták nagysága és összetétele eltérő volt, elmondható, hogy a válaszadók majdnem 70%-a fogyaszt bort valamilyen gyakorisággal. A borfogyasztók többsége az otthonuk után vendéglátó egységekben vagy borral kapcsolatos rendezvényeken fogyaszt legtöbbször (3. ábra).

3. ábra

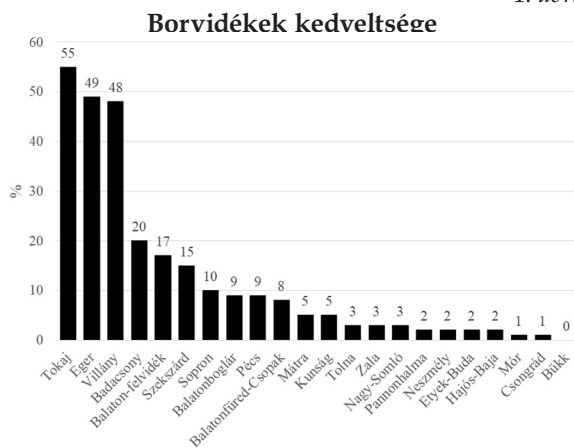
Forrás: BORMARKETING MŰHELY NONPROFIT KFT. (2013a), p.16.

Megjegyzés: N=1550, teljes minta, akik bort fogyasztanak, több válasz lehetséges

Az adatok egyértelműen azt mutatják, hogy a gasztronómiai rendezvények, borfesztiválok, borkóstolások az utazások során a programok fontos

részt képezik. A bort rendszeresen vásárlók számára fontos szempont (az ár és a magyarországi származás mellett) a borvidék és a szőlőfajta, az évjárat és a termelő pincészet. Magyarország 22 borvidéke a borkedvelő fogyasztók között közismertnek mondható, de csak egy részük számít sikeres borturisztikai desztinációnak. A hazai borvidékek ismertsége meglehetősen jó a magyar lakosság körében. A MT RT. – M.Á.S.T. (2006) kutatásában a megkérdezettek jellemzően 4-5, átlagosan 4,7 borvidéket tudtak felsorolni. A legismertebb a Tokaj-hegyaljai (79,5%), az Egeri (72,1%) és a Badacsonyi (60,0%) borvidék (MT RT. – M.Á.S.T. 2006). A BORMARKETING MŰHELY NON-PROFIT KFT. (2013b) vizsgálta a hazai borvidékek kedveltségét, azaz a borvidékek borainak népszerűségét. Az adatok alapján három kimagaslóan népszerű borvidéket találtak: Tokaj, ezt szorosan követi Eger és Villány. Ezeket a borvidékeket a borkedvelők fele kedveli. Népszerűségben a következő csoport Badacsony, Balaton-felvidék és Szekszárd, ezek kedveltsége már jóval elmarad a három vezető borvidékétől, a fogyasztók alig ötöde kedveli őket a legjobban. Népszerűségben a következő Sopron, Balatonboglár, Pécs és a Balatonfüred-Csopak borvidék csoport, amit a borivők tizede kedvel. A további 12 borvidék (köztük az Etyek-Budai borvidék is) valójában csak nagyon kis preferenciával rendelkezik, feltehetően a környék lakói kedvelik (4. ábra).

4. ábra

Forrás: BORMARKETING MŰHELY NONPROFIT KFT. (2013a), p. 37
Megjegyzés: N=1550, teljes minta, akik bort fogyasztanak, több válasz lehetséges

A NAGY BOR TESZT felmérésében – amelyik a legfrissebb – a borvidékek kedveltsége a korábbi kutatási eredményekhez hasonló mintázatot mutatott. A *három nagy* kimagasló eredményt

ért el, Villány, Eger, Tokaj sorrendben. Őket a *három követő* kíséri: Szekszárd, Badacsony, Balaton-felvidék. De ezek népszerűsége jóval elmarad a három vezető borvidékétől. Valamint 10% fölött nyilatkozták még, hogy az alábbi borvidékekről rendszeresen fogyasztanak bort: Sopron, Balatonfüred-Csopak, Mátra, Etyek-Buda, illetve Dél-Balaton.

A magyarországi borturizmus fejlődését nagyban elősegítette, hogy az 1990-es évek elejétől egyre több borász jelent meg a közvélemény előtt, a fogyasztók a bort össze tudják kötni a termelővel. A fogyasztók körében egyre népszerűbbé váltak a borászatok, nőtt a pincelátogatások iránti érdeklődés. Egy-egy pincelátogatás alkalmával a vendégek megismerkedhetnek a borászattal, a borkészítéssel és a különböző borokkal, ami a továbbiakban a borkedvelők kedveltségét is növeli. Az ebben rejlő lehetőségeket maguk a borászok is felismerték, egyre gyakoribbak a pincészetek fejlesztései, a szolgáltatások bővítése, a vendégek számára komplex szolgáltatás nyújtása. A hazai borturizmust támogatja, hogy a bortermelők saját maguk is értékesíthetik boraikat az előállítás/bortermelés helyszínén (MT ZRT. 2006).

3. Borturizmus és borturizmushoz köthető vonzerők az Etyek-Budai borvidéken

3.1. A KLASSZIKUS BORTURIZMUS ELEMEI

A borvidék legtöbb borászata Etyeken található és a legtöbbben a bort is Etyek nevéhez kötik. Az Etyeki Borút Egyesület munkájának köszönhetően 3 túra került kialakításra: „A gasztronómia útján” (Etyek), „Etyeki túra (múlt és jelen)” (Etyek), „Ízelítő a borvidékből” (Tök, Zsámbék, Felcsút, Alcsútdoboz, Etyek, Páty). A rendezvények kapcsolódnak a borutakhoz, így ezek alkalmával a látogatottságuk magas, valamint az „Etyeki Szüreti Barangoló” kifejezetten a borutakhoz kapcsolt, évente megrendezésre kerülő program. A Velencei-tó környéke leginkább nyári fürdőhelyként látogatott jelentős turisztikai célpont, a borvidék részeként nagyon kevesen ismerik. A Velencei-tó környéki települések borászainak összefogására 2001-ben jött létre a Velencei-tó környéki Borút Egyesület.

A fejlett turizmushoz elengedhetetlenek a komplex szolgáltatások. Ezen a téren az Etyek-Budai borvidék nagyon erős. Számos jól felszerelt, kiváló minőségű szolgáltatást nyújtó szállás- és vendéglátóhely található itt. Ezek kihasználtságát a borászathoz és szőlőműveléshez kapcsoló-

dó sokszínű programkínálat biztosítja. Az egész borvidék népszerű fesztiváljairól és rendezvényeiről híres (például: Etyek Pincefesztivál évente május végén vagy Budafoki Pezsgő és Borfesztivál szeptemberben). Éves rendezvénytáruk nincs, de a kiemelkedő események dátumai már év elején megjelennek a honlapon. A bortermelés legfontosabb, leglátványosabb eseménye a szüret és a szüreti fesztivál, ami a borral kapcsolatos eseményturizmus egyik legfontosabb fajtája Etyeken is. De fontosak a gasztronómiát és a borkóstolást ötvöző programok is, mint például a térségnek nevet szerző, szeptember végén megrendezésre kerülő Etyeki Kezes-lábos gasztronómiai Fesztivál (ma már Etyeki Piknik). Számos más, a borhoz és a szőlőtermeléshez kapcsolódó, programjai is vannak a borvidéknek: „Etyeki Légyott” (Öreghegy), „Etyeki Piknik” (Újhegy), „Etyeki Szüreti Barangoló” (Etyeki Borút).

A vidékiség és a nagyváros közelsége egyszerre hozta talán azt a lehetőséget a borvidéknek, hogy településein és közvetlen környezetében szép számmal található helyi termék előállítók, akik a lokalitást erősítik és a vonzerőt is növelik. A „Völgy Vidék helyi termékei és fejlesztési lehetőségeik” címmel készült záró tanulmány 54 termelőt sorol fel (BODÓ 2009). Élelmiszer tekintetében a bor mellett több méztermelő, sajtkészítő, zöldség-gyümölcs termelő és palánta előállító, baromfi és tojástermelő, pálinka készítő, gyümölcs feldolgozó (szörp, lekvár) és cukrász szerepel a listán. A nem élelmiszeripari termékek esetében is sokszínű a kínálat: üvegfestő, kosárfonó, fazekas, grafikus, szobrász, ötvös, szücs, cipőkészítő, kosárfonó, ékszerkészítő kézműves, bábkészítő, csuhétermék készítő, gyertyaöntő is van, a rendezvényeken elsősorban az ő termékeiket vásárolhatjuk meg.

A minőségi termékek előállítását támogatja az egész borvidékre évente meghirdetett Etyek-Budai Borvidéki Borverseny, mely egy hegyközségi borverseny. A borértékelések, borversenyek a szakembereken, kereskedőkön kívül a borszeretőket is vonzzák. A borturizmus hivatás-turizmus jellegű része a borverseny mellett a borvásár, borfesztivál. A térség legnagyobb ilyen jellegű eseménye a Budapest Borfesztivál, mely évente a Budai Várban kerül megrendezésre (2018-ban szeptember 6-9. között), valamint a Budafoki Pezsgő- és Borfesztivál.

Etyek rendelkezik bormúzeummal is, ahol a szőlő termesztésével, a bor készítésével és forgalmazásával kapcsolatos eszközök, dokumentumok kerülnek bemutatásra. Ezen kívül híres a Törley Gyűjtemény és Látogatóközpont is, ahol a Törley pezsgők történetével ismerkedhetünk meg korabeli relikviák, feljegyzések segítségével.

A bortermelés a helyi kultúra része, nem csak a borászokat, hanem sok lakost is érint, akik civil szervezetekbe tömörültek. A térségben Budafokon 1992-ben alakult meg a Promontorium Borlovagrend és 1993-ban a Szent Benedictus Borrend, melynek alapító tagjai velencei, pázmándi, nadapi, sukorói szőlősgazdák közül kerültek ki. Elsődleges feladatuknak tekintik a helyi minőségi bortermelés elősegítését és a hagyományos fajták népszerűsítését.

3.2. KIEGÉSZÍTŐ VONZERŐK, TÁJÉRTÉKEK

Természeti és kulturális értékekben igen gazdag vidék. Igaz, az Etyek-Budai borvidékhez tartozó települések nem alkotnak kompakt, zárt egységet, nem ölelik fel a táj teljes egészét. A *kimaradt* települések számos borászati és egyéb turisztikai vonzerővel rendelkeznek, és izgalmas partnerei lehetnek a borvidék borturisztikai fejlesztésének.

A legrégebbi védett műemlékek az Árpád-korból származnak: apátsági kereszt Telkiben, a Szent Kereszt templom romja Biatorbágyon, az egykori domonkosrendi templom romja Tökön, az országosan ismert egykori premontrei templom- és kolostor romjai Zsámbékon. Bár a Budafoki Pincerendszer várostörténeti, ipartörténeti jelentősége felülmúlhatatlan, szerencsés, hogy több település is (Páty, Tök) épen maradt pincesorokkal rendelkezik, amelyek turisztikai vonzereje ma még nem jelentős. Az alcsútdobozi golfturizmus és a felcsúti Puskás Labdarúgó Akadémia miatt a sport turizmus csírái is kifejlődtek már. A Töki pompos, mint gasztró-kulturális helyi specialitás, jelentős vonzerő lehetne. A borvidék három körzetének összehasonlítását tartalmazza az 5. táblázat.

Az új borvidéket (1990) és a hozzá tartozó településeket ma még kevésbé ismerik. Boraikat főleg az ismert márkákhoz kötik (Törley, Nyakas). A borturisztikai forgalom az etyeki fesztiválokra korlátozódik, a velencei térségben pedig az üdülő turizmushoz kapcsolódik. Fő vonzerői:

- A vonzó táj (Pilis, Budai-hegység, Zsámbéki-medence, Etyeki-dombság, Vértesalja, Váli-víz és a Szent László-patak völgye, Duna, Velencei-tó).
- A bor és a hozzá kapcsolódó épített és szellemi értékek (régii pincesorok, fesztiválok, szőlőskertek)
- A vonzó fürdőhely (Velencei-tó környéke).
- Kultúra (fesztiválok, Zsámbéki Színházi Bázis, Budafok, Alcsúti Arborétum).
- Helyi termék (élelmiszer, kézműves termékek gazdag választéka).

A borvidék körzeteinek összehasonlítása

	<i>Etyeki körzet települései</i>	<i>Budai körzet települései</i>	<i>Velencei körzet települései</i>
<i>települések</i>	<i>Alcsútdoboz, Biatorbágy, Etyek, Felcsút, Gyúró, Kajászó, Martonvásár, Tordas, Vál, Budapest XXII. kerület (Budafok)</i>	<i>Budajenő, Budakeszi, Budapest XII. kerület 9597/1 hrsz, Páty, Pilisborosjenő, Telki, Tök, Öröm, Bicske, Csabdi</i>	<i>Gárdony, Kápolnásnyék, Nadap, Pákozd, Pázmánd, Sukoró, Velence</i>
<i>oltalom alatt álló dűlők száma a termékleírás mellékletei alapján</i>	40	15	9
<i>szőlőterületek veszélyeztetettsége</i>		<i>Beépítések veszélyeztetik a megmaradt szőlőterületeket.</i>	<i>Tájhasználati konfliktust okoz a Velencei-tó környéki szőlőhegyek (történelmi borvidékek) szinte egybefüggő beépülése üdülőkkel. A tájesztétikai szempontból kedvezőtlen beépítések a történelmi borvidékek (szőlőhegyek) területét is veszélyeztetik.</i>
<i>borászat/vendégeket fogadó, működő pincék</i>	22 db	3 db	2 db
<i>klasszikus borturizmus (pincelátogatás, kóstolás)</i>	<i>jellemző</i>	<i>felfutóban a Kadarkáink kertjének köszönhetően</i>	<i>nem jellemző</i>
<i>borút/tanösvény</i>	3 borút	<i>Kadarkáink kertje</i>	<i>nincs</i>
<i>borút egyesület, borászati egyesület</i>	<i>Etyeki Borút Egyesület</i>	<i>Budakörnyéki Borkultúra Egyesület</i>	<i>Velencei-tó környéki Borút Egyesület</i>
<i>borlovagrend</i>	<i>Promontorium Borlovagrend</i>		<i>Szent Benedictus Borrend</i>
<i>rendezvények</i>	<i>Az egész borvidéket átfogó és megmozgató rendezvények Etyek és Budafok nevéhez kötődnek: Etyeki Pincefesztivál Etyeki Légyott, Etyeki Piknik, Etyeki Szüreti Barangoló, Budafoki pezsgő és pincefesztivál</i>	<i>János napi borszentelés (Páty) Pátyi pincenapok Pincefálvak napja és pincefálvak borversenye (Páty)</i>	<i>5 településen szüreti felvonulás, bál vagy mulatság</i>
<i>tájérték</i>	<i>összesen 508 db, ebből 177 (35%) köthető a szőlészethez, borászathoz</i>	<i>összesen 697 db, ebből 144 (21%) köthető a szőlészethez, borászathoz</i>	<i>összesen 293 db, ebből 14 (5%) köthető a szőlészethez, borászathoz</i>

Forrás: saját szerkesztés

4. Jövőbeni folyamatok

A hazai borászatok versenyképességében, a szőlőtermesztés hosszú távú fennmaradásában mind a társadalmi, mind a természeti változásoknak jelentős szerepe lesz. A hazai tudósok a VAHAVA programban kezdtek el foglalkozni a mezőgazdaságban várható változásokkal. Láng István akadémikus a klímaváltozás, a szélsőséges időjárás mezőgazdasági hatásait elemezve rámutatott: az ezzel

járó veszteségek a felére csökkenthetők megfelelő talajműveléssel, a mindenkori csapadékhozam megőrzésével és alkalmazkodóbb fajták kinemesítésével. A klímaváltozás hatására mind a szőlőtermesztésre alkalmas területek határai, mind a termesztett szőlőfajták, valamint az azokból készített borok karaktere meg fog változni (JÁNOSI-MÓZES 2012).

A XXI. században várhatóan bekövetkező jelentős klímaváltozás alapvetően át fogja rajzolni a

A klímaváltozás hatásai a szőlőterületekre

<i>A klímaváltozás általános hatása</i>	<i>A szőlőterületeken megjelenő hatások</i>	<i>A negatív hatások mérséklésére tett intézkedések</i>	<i>Tájképi hatások</i>
<i>klíma melegedése</i>	<i>szőlőtermesztésre való alkalmasság megváltozása változó beltartalom</i>	<i>új fajták megjelenése</i>	<i>termesztési mód megváltozása következtében a tájkép is változik</i>
<i>hirtelen lezúduló nagyobb vízmennyiségek</i>	<i>lejtős területeken a föld lemosódása vízhiány kialakulása</i>	<i>lejtőre merőleges sorok használata sorközök növényesítése</i>	<i>tájkép megváltozása</i>
<i>kártevők és kórokozók elterjedése</i>	<i>eddig hazánkban jelen nem lévő kártevők megjelenése</i>	<i>fokozott növényvédelem, ellenállóbb fajták telepítése</i>	<i>fajtaváltás esetén a tájkép megváltozása</i>

Forrás: saját szerkesztés DIVERZITI EGYESÜLET (2012) alapján

világ bortermelését: lesznek olyan területek, ahonnan a szőlőtermesztés kiszorul, és lesznek olyanok is, ahol korábban nem voltak alkalmas területek, de a melegedés hatására megjelenik a szőlőtermesztés. A klímaváltozás hatására a termesztett fajták is meg fognak változni. A területi elterjedés mellett az egyes termőhelyeken jelentős változások várhatók a lejtőre, különösen a meredek lejtőre telepített szőlők esetében is. A hosszú, eső nélküli időszakokban a talaj felső rétege annyira kiszáradhat, hogy a gyorsan lezúduló csapadék nem tud átszivárogni rajta. A lejtők vízelvezető képessége a kevesebb, egyenlőtlenebb eloszlású csapadék miatt vízhiányt okoz ezeken a területeken. A termelőknek fel kell készülniük a területükön addig kevésbé, vagy nem jellemző betegségekre, fertőzésekre, kártevőkre, problémákra. Magyarországon is megjelenhetnek majd az eddig a mediterrán területekre jellemző kórokozók (DIVERZITI EGYESÜLET 2012) (6. táblázat).

Amennyiben a hazai bortermelés meg kívánja őrizni gazdasági jelentőségét, a szőlőtermesztés

mellett a borturizmus fejlesztése nyújthat kitérési lehetőséget erre. A borturizmus, a turisztikai hasznosítás egyre nagyobb szerepet kap a borászatok gazdaságos működésében. A minőségi borok termelése mellett ezért érdemes a gazdaságoknak a táji szempontú fejlesztésekre is egyre nagyobb figyelmet fordítaniuk. Az év szőlőbirtoka verseny keretében kidolgozott értékelési szempontrendszer, ami már most is nagy jelentőséggel bír a borászatok életében, jó példa arra, hogy számos egyéb tényező mellett a táji szempontokat is figyelembe kell venni a birtokok fejlesztésekor. A versenyben elért jó eredmény komoly marketing értékkel bír a szőlőbirtokok és a látogatók körében. A verseny értékelésének tapasztalatai alapján a 7. táblázatban bemutatott táji szempontok figyelembe vételét javasoljuk a birtokok fejlesztésekor (Csmez Attila, bizottsági tag szóbeli közlése alapján).

A település-, a tájkarakter megőrzése érdekében a településeknek 2017 végéig el kellett készíteniük az úgynevezett Települési Arculati Kézikönyveiket, amelyben a borászathoz kapcsolódóan

Szőlőbirtok értékelés táji szempontjai

<i>1. Hagyományokhoz, a tájképhez illeszkedő ültetvény</i>	<i>2. A birtok egésze, a táji adottságok figyelembe vétele</i>	<i>3. Elérhetőség, megközelíthetőség</i>
<i>az erózió mértéke, a rézsűk fenntartása, a fajtaszerkezet, a sorközök borítottasága, a felszíni vizek elvezetése, a sorolja gyomossága, a gyomok irtása, a támrendszer, a művelésmód, a zöldmunkák.</i>	<i>a honos fajok alkalmazása, pince/borház tájba-illeszkedése, a kert kialakítása, zöldfelületek megjelenési formája, a környezet/kert fenntartása, az anyaghasználat, a látványkapcsolatok jellege, a népi motívumok megjelenése, a pince/borház környezetének rendezettsége.</i>	<i>burkolat jellege, minősége, nyomvonalvezetés, burkolat vízáteresztő képessége, kísérő növényzet</i>

Forrás: saját szerkesztés

elsősorban a pincék, pincesorok kaphattak önálló lehatárolást. A fejlesztésekkor a Települési Arculati Kézikönyv ajánlásait is figyelembe kell venni mind a meglévő, mind a tervezett borászatok, prэшázak épületeinek és környezetének kialakítása során. Sajnálatosan a szőlőtermesztés területei a legtöbb Arculati Kézikönyvbe csak érintőlegesen kerültek be, ezért a termesztési módok megőrzésére a Kézikönyv ajánlásai nem alkalmasak. A település táji adottságaihoz és építészeti kultúrájához alkalmazkodó megjelenés nem csak a településkép szempontjából teszi vonzóvá a létesítményt (prэшázat, borkínáló helyiséget stb.), hanem turisztikailag is. A települési, táji örökség legfontosabb, kézzel fogható emlékei a tájértékek, ezért a Tájértéktár (www.tajertektar.hu) adatait is érdemes áttekinteni, hogy a gazdálkodási múlt tárgyi/épített és szellemi emlékeivel, hagyományaival megismerkedhessünk az adott területen (MIKHÁZI – SZILVÁCSKU 2010, KOLLÁNYI et al. 2011). Ezért tartottuk fontosnak kiemelni ezeknek az értékeknek a meglétét és számát az Etyek-Budai borvidéken. A tájértékekre alapozott, a település múltját bemutató fejlesztések megadhatják azt az egyediséget, amit a turisták manapság utazásaik, szabadidős tevékenységeik során keresnek. A mennyiségi termelésről a minőségi termelésre váltás a bortermelés során új turisztikai szegmenseket nyitott meg a hazai borászatok számára is, melyek csak akkor lehetnek hosszútávú sikeresek, ha figyelembe veszik a környezeti és társadalmi változásokat, és a fejlesztéseiket a táji adottságokkal harmóniában valósítják meg.

5. Összefoglalás

Az egyediség kialakításában, a turisztikai márka felépítésében nagy szerepe van az adottságok minél szélesebb körű feltárásának. A magyar borvidékek a bemutatott felmérések alapján itthon sem kellően ismertek. A fogyasztók nem tudják azonosítani az egyes borvidékekhez tartozó szőlő- és borfajtákat. Azt is megfigyelhetjük, hogy a borkóstolás, pincelátogatás ritkán elsődleges célja az utazásnak. Legtöbbször csak kiegészítő program az üdülés során. A kis borvidékeknek – mint az Etyek-Budai borvidék – különösen nagy erőfeszítésükbe kerül elérni és megnyerni a potenciális látogatókat.

A mintaként választott borvidék története hullámzó. A tájtörténeti kutatásunk során feltártuk, hogy nagy felemelkedések és hanyatlások váltották egymást, mely változásoknak társadalmi, gazdasági és környezeti okai is voltak. A jelenlegi virágzás alapja, hogy felismerték a történelmi múltban és a hagyományokban rejlő értékeket, és a fejlesztéseket azokra alapozták. Így kialakult az a sajátos

kínálat, arculat és programrendszer, mely mára márkává vált és egy stabil, visszajáró vendégkört biztosít.

Felhasznált irodalom

- BÁRCZINÉ K. J. – SALLAY Á. – CSEMEZ A. (2011): Landscape design tasks based on the Budavidek Greenway. *Acta Universitatis Sapientiae. Agriculture and Environment Supplement*. 3. pp. 68-79.
- BODÓ E. T. (2009): *Völgy Vidék Gazdaságfejlesztési Stratégiája. Völgy Vidék helyi termékei és fejlesztési lehetőségeik*. Zárótanulmány. http://www.volgyvidek.hu/attachments/VVK_helyi_termek_tanulmany.pdf, Letöltve: 2017. november 1.
- BORMARKETING MŰHELY NONPROFIT KFT. (2013a): *Bormarketing munkát támogató piackutatás a magyar borpiacon*. Országos fogyasztói borkutatás. Tanulmány. p. 50.
- BORMARKETING MŰHELY NONPROFIT KFT. (2013b): *A magyar lakosság borfogyasztási szokásai*. *Turizmus Bulletin*. 15(1). pp. 50-56.
- CSEMEZ A. – MÓCSÉNYI M. (1983): *Egyedi tájértékek: Az általános tájvédelem alapjául szolgáló tájértékelési módszer kidolgozása*. Kertészeti Egyetem, Tájrendezési Tanszék. Kézirat.
- DIVERZITI EGYESÜLET (2012): *A hazai bortermelés a klímaváltozás tükrében*. <http://www.diverziti.hu/4549/a-hazai-bortermelés-a-klimaváltozás-tukreben/>, Letöltve: 2017. november 1.
- EEA (European Environment Agency) (2012): *A European Environment Agency 2000-től 2012-ig tartó Corine Land Cover adatbázisának területi adatai*. <http://www.eea.europa.eu>, Letöltve: 2017. november 1.
- FÉNYES E. (1851): *Magyarország geográfiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik*. Kozma Vazul nyomdája, Pest.
- HNT (HEGYKÖZSÉGEK NEMZETI TANÁCSA) (2017): <http://hnt.hu/statisztikak/termoterulet-es-termesmennyiseg/>, Letöltve: 2018. március 21.
- JÁNOSI-MÓZES T. (2012): *A klímaváltozás hatása a hazai bortermelésre: egy iparág jövője forog kockán*. <https://sciart.eu/hu/2012-03-09-1203/1/klimaváltozas-hatasa-hazai-bortermelésre-egy-iparag-jo-voje-forog-kockan>, Letöltve: 2017. november 1.
- KARÁCSON I. (ford.) (1904): *Evlia Cselebi török világotutató magyarországi utazásai 1660-1664*. MTA, Budapest.
- KELETI K. (szerk.) (1875): *Magyarország szőlészeti statisztikája 1860-1873*. Nemzetközi Statisztika 1. rész. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal, Budapest.

- KOLLÁNYI L. – CSEMEZ A. – SZILVÁCSKU ZS. – SALLAY Á. – FILEPNÉ K. K. – MOLNÁR J. L. – MIKHÁZI ZS. (2011): *Téka Projekt* (Tájéérték KAtlaszter): Norvég finanszírozási Alapból támogatott nemzetközi projekt. Kutatási jelentés. KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) (1988): Szőlőültetvények összeírása. Földterület: községsoros adatok, 1895-1984.
- MAGYAR TURIZMUS RT. – M.Á.S.T. PIAC- ÉS KÖZVÉLEMÉNYKUTATÓ TÁRSASÁG (2006): A magyar lakosság étkezési és alkoholfogyasztási szokásai és Magyarország gasztronómiai imázsa 2005-ben. *Turizmus Bulletin*. 10(1). pp. 39-49.
- MAGYAR TURIZMUS ZRT. (2006): A magyar lakosság borfogyasztási szokásai. *Turizmus Bulletin*. 10(3). pp. 68-69.
- MAGYAR TURIZMUS ZRT. (2013): A bor és gasztronómia, mint turisztikai termék. *Turizmus Bulletin*. 15(1). pp. 45-49.
- MICHALKÓ G. – BOROS SZ. – CSAPÓ J. – HAPP É. – HORVÁTH P. – HUSZ A. – JÓNÁS-BERKI M. – LŐRINC K. – MÁTÉ A. – PRINTZ-MARKÓ E. – PRISZINGER K. – RÁTZ T. – REMENYIK B. – SZABÓ G. – KALMÁRNÉ RIMÓCZI CS. (2011): *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- MIKHÁZI ZS. – SZILVÁCSKU ZS. (2010): Országos tájérték adatbázis – A magyarországi vonzerők gyűjteménye. *Turizmus Bulletin* 14(3). pp. 12-16.
- MSZ 20381:2009: Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése.
- NAGY BOR TESZT (2016): <http://vinoport.hu/aktualis/igy-keszult-az-orosz-ország-legnagyobb-boros-felmerese/3157>, Letöltve: 2017. november 1.
- SALLAY Á. – JOMBACH S. – FILEPNÉ KOVÁCS K. (2012): Landscape changes and function lost landscape values. *Applied Ecology and Environmental Research*. 10(2). pp. 157-172.
- SALLAY Á. – MÁTÉ K. – MIKHÁZI ZS. – CSEMEZ A. (2017): Az Etyek-Budai borvidék tájváltásai. In: Blanka V. – Ladányi Zs. (szerk.): *Interdiszciplináris táj kutatás a XXI. században*. VII. Magyar Tájökológiai Konferencia. Szegedi Tudományegyetem, Földrajzi és Földtudományi Intézet, Szeged. Tanulmánykötet. pp. 512-519.
- SALLAY Á. – MIKHÁZI ZS. – FILEPNÉ K. K. – CSEMEZ A. – EGYED A. (2010): Turisztikai desztinációk táji adottságainak optimális használata. In: Andrassy A. (szerk.): *„Gazdaság és társadalom” Nemzetközi Tudományos Konferencia*. Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Sopron. Tanulmánykötet. CD-kiadvány.
- VÁRHELYI T. (2012): *Borturizmus*. Líceum Kiadó, Eger.

Internetes források

Budafoki Pezsgő és Bor Fesztivál: www.budafokiborfesztival.hu
Etyeki Piknik: <http://etyekipiknik.hu>
Tájéértéktár: www.tajertektar.hu